

Ali literatura lahko reši svet?

Mykola Riabčuk

Pred kakšnimi sedemnajstimi leti – v zadnjih dneh senilnega “realnega socializma”, ki se je v tistem času zdel večer, še posebno po zatrtju Solidarnosti, ko se je Poljska znašla pred naglim sodiščem – je ugledni poljski pisatelj Adam Zagajewski izrazil vprašanje, ki je tedaj zvenelo kot čista retorika s prav malo, če sploh kaj, zveze s trenutno resničnostjo.

“Kaj bi se zgodilo,” je zapisal Zagajewski, “če bi nekega dne – nekega lepega dne – Poljska spet dobila politično svobodo? Bi tista čudovita napestost duha, ki je značilna za dokaj številno in demokratično poljsko elito, preprosto izginila? Bi cerkve ostale prazne? Bi poezija postala bistvo zanimanja le redkih zdolgočasenih strokovnjakov, kot se je to zgodilo v srečnih zahodnih državah? Bi film postal samo še ena veja zabavnjaške industrije? Bi vse tisto, kar je vzniknilo na Poljskem kot odgovor na grožnjo totalitarizma – vse tisto, kar je bilo obvarovano pred poplavo, rešeno pred uničenjem in celo dvignjeno nad nevarnost kot na visok zid –, prenehalo obstajati še istega dne, ko bi nevarnost minila?”

Leta 1984 (kako prijazno leto!), ko je Zagajewski napisal ta esej, je verjetno zelo malo pisateljev v Vzhodni Evropi pričakovalo, da bodo morali še za svojega življenja, v zelo bližnji prihodnosti, odgovarjati na to vprašanje. Odgovor je bil v glavnem “da”. Svoboda ima svojo ceno, prav tako kot

“demokracija”, “normalizacija”, “vrnitev v Evropo” in še mnogo lepih reči, o katerih so vzhodnoevropski intelektualci desetletja sanjali v svojih kuhinjah in delovnih sobah.

Pa vendar kot ukrajinski pisatelj na to vprašanje ne morem odgovoriti z nedvoumnim “da”. Ne samo zato, ker je v moji domovini “grožnja totalitarizma” še vedno povsem realna in je pot v “demokracijo”, “Evropo” in “normalizacijo” še zelo dolga. Še nekaj je, zaradi česar je moj ter mojih kolegov in kolegic položaj, kar zadeva “literaturo in življenje”, zelo ambivalenten in nejasen, če ne kar shizofreničen.

Po eni strani smo vsi povelicevali “umetnost zaradi umetnosti” in poudarjali pisateljevo neodvisnost od kakršnih koli družbenih in političnih obvez, to se pravi, od propagandistične vloge, ki jo je pisateljem nalagala Komunistična partija. Tega smo bili kratko malo siti in smo se trudili izviti se iz dvomljive “javne službe” v dobro mitičnega “delavskega razreda” in razvpite “svetovne revolucije”. Po drugi strani pa nikoli nismo mogli povsem prezreti družbene vpletenosti in se zateči v nekakšen slonokoščeni stolp. Ne samo zato, ker partija ni tolerirala takšne drže (“kdor ni z nami, je proti nam” – saj poznate takšna razmišljanja), ampak tudi zato, ker smo pisali v ukrajiniščini – jeziku, ki je bil dolga desetletja prepovedan, preziran, marginaliziran in se je naposled znašel prav na robu izumrtja. Vsaj eno družbenopolitično obveznost je ukrajinski pisatelj moral sprejeti, pa naj je bil še tako asocialen in apolitičen: rešiti ogroženi jezik, katerega morebitno izginotje bi celotnemu njegovemu življenju

gotovo vzelo smisel. In vsaj za en, in to zelo pomemben del sveta ukrajinskega pisatelju ali pisateljici ni moglo biti vseeno – za njegov oziroma njen jezik.

Toda ta naloga je večplastna. Bi bilo za rešitev jezika dovolj pisati dobre knjige? Je mogoče rešiti en ogrožen jezik, če za druge ogrožene jezike (vrste, človeška bitja, ves svet) ni rešitve?

Ne vem, ali literatura lahko reši svet ali kar koli. Nisem prepričan, ali ga je sploh mogoče rešiti. Gotovo pa bi morali poskusiti storiti, kar pač moremo – zgraditi “visok zid”, kakor je napisal Zagajewski, ali pa vsaj raje graditi kot pa rušiti.

Prevedla Maja Kraigher

Ali literatura lahko reši svet?

Robert Murray Davis

Moj odgovor – mogoče zato, ker sem dedič anglo-ameriške literarne tradicije – je “Ne”. Že samo vprašanje navaja na misel, da je imel Matthew Arnold prav, ko je pred več kot sto leti rekel, da bo literatura kot vir vrednot in navdiha nadomestila religijo. (Sam je takrat že zamenjal poezijo za kritiko.) Pred kakimi petdesetimi leti je C. S. Lewis izrazil prepričanje, da se je Arnoldova “strašna prerokba” že izpolnila. Toda vsaj v ameriških oddelkih za literaturo pod vplivom francoskih teoretikov izpred kakih štiridesetih let opažamo, da so literaturo zamenjala besedila, avtorje grobe domisljice negotovega jezika, študentom in celo nekaterim nekdanjim teoretikom pa se toži po užitkih branja.

Ena izmed tem na simpoziju, ki sem ga pred nedavnim pomagal organizirati slovaškemu piscu znanstvene fantastike Gustavu Murinu, je bila “politiki kot pisatelji, pisatelji kot politiki”. Ni se bilo težko domisliti vrste srednje-

in vzhodnoevropskih, latinskoameriških, afriških in azijskih pisateljev, ki so bili ali so globoko vpleteni v politiko; med angleškimi in ameriški pa bi našli le malo takih, ki jih to zanima. In jasno je, da ima v teh deželah velikanski vpliv tisto, kar Američani imenujejo “kreativno pisanje” in “pravi pisatelj”.

Toda vprašanje vsebuje tri zelo kočljive besede: “literatura”, “reši” in “svet”. Če je delo polemično ali celo namenjeno v prvi vrsti praktični uporabi – je potem to literatura? Če je predvsem buditeljsko, kot na primer slavni govor dr. Martina Luthra Kinga o “snu”, Patricka Henryja “Dajte mi svobodo ali smrt” ali deklaracija o neodvisnosti – govorimo tedaj o retoriki ali o literaturi? Ne spomnim se nobene antologije ameriške književnosti, v kateri bi bilo katero teh besedil. Ne zanikam, da imajo poezija, roman ali drama najvišjega ranga lahko polemično in celo programsko vsebino, čeprav iz študija literarne zgodovine vem, da ti elementi celo za bralce, ki niso strokovnjaki, kmalu obledijo.

Potem je tu glagol “rešiti”. Beseda ima seveda lahko tudi politične ali psihološke ali finančne pomenske odtenke,